

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה מג

1

א [י"ד] וישמע אברם כי נשבה אחיו, (תהלים קיב) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו, משמועה רעה לא יירא, זה אברהם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, נכון לבו בטוח בה', ומצאת את לבבו נאמן לפניך, סמוך לבו לא יירא שנאמר (בראשית טו) אל תירא אברם, עד אשר יראה בצריו, ויחלק עליהם לילה.

ב וישמע אברם כי נשבה אחיו הה"ד (ישעיה לג) אוטם אזנו משמוע דמים, וירק את חניכיו, רבי יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר הן הוריקו פנים כנגד אברהם אמרו ה' מלכים לא יכלו לעמוד בהם ואנו יכולים לעמוד בהם, רבי נחמיה אמר אברהם הוריק פנים כנגדן אמר אצא ואפול על קדוש שמו של מקום, אבא בר זבדא אמר בכלי זיין הוריקן היך מה דאת אמר (תהלים לה) והרק חנית וסגור לקראת רודפי, אמר רבי שמעון בן לקיש באבנים טובות ומרגליות הוריקן היך מה דאת אמר (תהלים סח) ואברותיה בירקרק חרוץ, רבי לוי אמר בפרשת שוטרים הוריקן, היך מד"א (דברים כ) מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו, חניכיו, בעלי חניכתו שמם אברם כשמו, שמנה עשר ושלוש מאות ריש לקיש בשם בר קפרא אליעזר לבדו היה, מנין אליעזר י"ח וג' מאות, וירדוף עד דן שם עבודת כוכבים היא ומכה מלפניה ומאחריה, מכה מלפניה וירדוף עד דן ומכה מאחריה (ירמיה ח) מדן נשמע נחרת סוסי.

ג [י"ד טו] ויחלק עליהם לילה, רבי בנימין בר יפת משם ר' יונתן הלילה נחלק מאיליו, ורבנן אמרי יוצרו חלקו, אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה, ואימתי במצרים שנאמר (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו' אמר רבי תנחומא אית דמפקין לישנא אחרינא אמר הקב"ה אביהם יצא בחצי הלילה אף אני אצא עם בניו בחצי הלילה שנאמר (שם /שמות י"א/) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא, ויכם וירדפם, וכי יש אדם רודף הרוגים, אמר רבי פנחס רודפיו של אבינו אברהם הרוגים היו שנאמר (תהלים סט) כי אתה אשר הכית רדפו, הה"ד (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו, מי הוא זה שהעיר לבם של מזרחיים שיבואו ויפלו ביד אברהם, צדק יקראהו לרגלו חי העולמים שהיה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך, אמר רבי ברכיה מזל צדק היה מאיר לו, אמר ר' ראובן צדקה היתה צווחת ואומרת אם אין אברהם אין מי יעשה אותי, הה"ד (שם /ישעיהו מ"א/) יתן לפניו גוים ומלכים ירד, רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אמר אברהם היה משליך עליהם עפר והוא נעשה חרבות, קש ונעשה חצים, ורבי נחמיה אמר יתן עפר לא נאמר אלא כעפר הן היו משליכים חרבות על אברהם ונעשין עפר, חצים והן נעשים קש, הה"ד (שם /ישעיהו/ מא) ירדפם יעבור שלום, רבי לוי בשם רבי יוסי בר זמרא פסיעותיו של אבינו אברהם היו שלש מילין, ר' יודן בר רבי סימון אמר מיל שנאמר (שם /ישעיהו מ"א/) אורח ברגליו לא יבא, ר' נחמיה אמר בשם רבי אבהו לא נתאבקו רגליהן אלא כזה שהוא הולך מביתו לבית הכנסת.

ד [י"ד טז] וישב את כל הרכוש וגם את לוט וגו', רבי יודן אמר אנשים ונשים השיב, וטף לא החזיר, עמדו ונתגיררו וגדרו ערות אבותיהם, הה"ד (יתקאל ז) והבאתי רעי גוים, מי הם רועי גוים, ר"י בר רבי סימון אלו אנשי סדום, שנאמר ואנשי סדום. ה [י"ד יז] ויצא מלך סדום לקראתו וגו', רבי אבא בר כהנא אמר התחיל לקשקש לו בזבנו א"ל מה אתה ירדת לכבשן האש וניצלת, אף אני ירדתי לחמר וניצלתי, אל עמק שוה, רבי ברכיה ורבי חנינא בשם רבי שמואל בר נחמן ששם השוו כל עובדי כוכבים וקצצו ארזים ועשו בימה גדולה והושיבו אותו בתוכו למעלה והיו מקלסין לפניו ואומרים לו שמענו אדוני וגו', אמרו לו מלך את עלינו, נשיא את עלינו, אלוה את עלינו, אמר להם אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר אלוהו.

ו [י"ד יח] ומלכי צדק מלך שלם וגו', הה"ד (תהלים מה) ובת צור במנחה פניך יחלו עשירי עם, ומלכי צדק מלך שלם המקום הזה מצדיק את יושביו, מלכי צדק, אדוני צדק, צדק נקראת ירושלים שנאמר (ישעיה א) צדק ילין בה, מלך שלם, רבי יצחק הבבלי אומר שגולד מהול, הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון, רבי שמואל בר נחמן ורבנן, רבי שמואל אמר הלכות כהונה גדולה גילה לו, לחם, זה לחם הפנים, ויין אלו הנסכים, ורבנן אמרי תורה גילה לו שנאמר (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי, והוא כהן לאל עליון, רבי אבא בר כהנא אמר כל יין שכתוב בתורה עושה רושם חוץ מזה, א"ר לוי אף זה לא יצאנו מידו שמשם קרא עליו ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה.

ז [י"ד יט] ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ ממי קנאן רבי אבא בשם רב כהנא ור' יצחק, רבי אבא אמר כאינש דאמר פלן עינוהי יאי, שעריה יאי, א"ר יצחק היה מקבל את העוברים ואת השבים ומשהיו אוכלים ושותין היה אומר להן ברכו והן אומרים לו מה נאמר והוא אומר להם אמרו ברוך אל עולם שאכלנו משלו א"ל הקב"ה אני לא היה שמי ניכר לבריות והכרת אותי בבריותי מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בברייתו של עולם, הה"ד (בראשית יד) קונה שמים וארץ.

ח [י"ד כ] וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, רבי הונא אמר שהופך מנגיין שלך על צריך, רבי יודן אמר כמה מנגנאות עשיתי להביאן תחת ידיך, אוהבים היו זה לזה זה משלח לזה כתבים וזה משלח לזה דורונות והמרדתי אותם אלו על אלו כדי שיבואו ויפלו תחת ידיך, ויתן לו מעשר מכל, רבי יהודה בר סימון אמר מכח אותה ברכה אכלו ג' יתירות גדולות בעולם, אברהם יצחק ויעקב, באברהם כתיב (בראשית כד) וה' ברך את אברהם בכל, בזכות ויתן לו מעשר מכל, ביצחק כתיב (שם /בראשית כז/) ואוכל מכל, בזכות ויתן לו מעשר מכל, ביעקב כתיב (שם /בראשית לג/) כי חנני אלהים וכי יש לי כל, בזכות ויתן לו מעשר מכל מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר"י אמר מאברהם כה יהיה זרעך, כה תברכו את בני ישראל, ר' נחמיה אמר מיצחק שנאמר (בראשית כב) ואני והנער נלכה עד כה, לפיכך אמר המקום כה תברכו את בני ישראל, ורבנן אמרי מיעקב שנאמר (שמות יט) כה תאמר לבית יעקב וכנגדו

כה תברכו את בני ישראל, רבי אליעזר ור' יוסי בר חנינא ר"א אמר אימתי אני מגדל את בניך ככוכבים כשאגלה עליהם בכה, כה תאמר לבית יעקב, ור' יוסי בר' חנינא אמר כשאגלה על מנהיגם בכה, שנאמר (שם/שמות/ד) כה אמר ה' בני בכורי ישראל.
 ט [יד. כא - כב] ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וגו', ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי וגו', ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר"י אמר עשאו תרומה היך מד"א (במדבר יח) והרמותם ממנו תרומת ה', ורבי נחמיה אמר עשאו שבועה, היך מה דאת אמר (דניאל יב) וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם, ורבנן אמרי עשאו שירה, היך מה דאת אמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו, רבי ברכיה ור' חלבו ור' אמי בשם ר"א אמרו אמר משה בל' שאמר אבא שירה הרימותי ידי אל ה' בו בלשון אני אומר שירה שנאמר אלהי אבי וארוממנהו, אם מחוט, א"ר אבא בר ממל א"ל הקב"ה את אמרת אם מחוט חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית, היך מה דאת אמר (במדבר טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ומתרגמינן חוטא דתכלתא, ועד שרוך נעל, חייך שאני נותן לבניך מצות יבמה היך מה דאת אמר (דברים כה) וחלצה נעלו מעל רגלו, ד"א אם מחוט זה המשכן שהוא מצוייר בתכלת וארגמן, ועד שרוך נעל, אלו עורות התחשים, ד"א אם מחוט אלו הקרבנות כהיא דתנן וחוט של סקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, ועד שרוך נעל, אלו פעמי רגלים היך מה דאת אמר (שיר/השירים/ו) מה יפו פעמיך בנעלים, בלעדי רק אשר אכלו הנערים, הה"ד (שמואל א ל) ויען כל איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו, ויאמר דוד לא תעשון כן אחי את אשר נתן ה' לנו וישמור אותנו ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו, ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה דוד לחוק ולמשפט לישראל עד היום הזה, אמר רבי יודן והלאה אין כתיב כאן אלא ומעלה וממי למד מאברהם זקיננו שאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים וגו'.

סימן י (8)

(י) ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן, ללמדך שכל המגדל בן של חבירו כאלו הוא ילדו, וכן כתוב בנעמי ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי (רות ד יז), והוא שנאמר בדברי הימים ואשתו היהודיה ילדה (דה"א ד יח), היהודיה זו בתיה בת פרעה שנתייחדה, ילדה כמו יולד בן לנעמי: ששה שמות נקראו לו למשה. ירד זה משה שהוריד תורה לישראל. אביגדור, שנעשה כגדר והיה מתפלל בעדם, שנאמר לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו (תהלים קו כג). חבר, שחיבר את ישראל לאביהם שבשמים. אבי סוכו, שנעשה להם כסוכה. יקותיאל, שקיוו ישראל להקב"ה בימיו, שנאמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל (שמות ד לא), וגם בשעה שאמר להם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' (שם יד יג), קיוו לדיבורו. אבי זנוח, שהזניח עוונות ישראל, שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך (במדבר יד כ). אבי אבי אבי שלשה פעמים, אב בתורה, אב בחכמה, אב בנביאים. אב בתורה, שנאמר זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג כב). אב בחכמה, שנאמר עיר גבורים עלה חכם (משלי כא כב), חכם זה משה, גבורים אלו מלאכים, שנאמר גבורי כח עושי דברו (תהלים קג כ). ויש אומרים גבורים אלו ישראל. אב בנביאים. שנאמר ולא קם נביא (דברים לד י): ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד (ד"ה שם), הוא כלב בן יפונה שמרד בעצת מרגלים: ותקרא שמו משה. משוי היה ראוי לומר, שהרי משה משוי היה, אלא על שם ישראל שהוא משה אותם והוציאם ממצרים, שנאמר והוצא את עמי בני ישראל (שמות ג י), וכתוב ויסע משה את ישראל מים סוף (שם טו כב), לכך נקרא שמו משה שהוא משה אחרים, וכן הנביא אומר ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים וגו' (ישעיה סג יא): ותאמר כי מן המים משיתיהו. ארז"ל ותשלח את אמתה ותקחהו, נמשכה אמת בת פרעה ששים אמות, וראיה לדבר כי מן המים משיתיהו, יכול היה לומר כי ממים משיתיו, הוסיף הכתוב נ"ן ממן, וה"א המים. וה"א מן משיתיהו, נ"ן וה"א ה"א, הרי ששים:

סימן יא

(יא) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא. זה שאמר הכתוב גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו (משלי כ יא), שהרי משה רבינו אע"פ שהיה בפלטיין של פרעה, הלך לראות בסכולותן של ישראל, היינו דתנן הלל אומר אל תפרוש מן הצבור, שלא יהי' אדם רואה צבור בצער ויאמר אלך לביתי, ואוכל ואשתה, ושלום עלי נפשי, אלא יהא נושא בעול עם חבירו: וירא איש מצרי. הבין כי מצרי הוא:

סימן יב

(יב) ויפן כה וכה. אלו ישראל שנא' כה יהיה זרעך (בראשית טו ה). ד"א ויפן כה, ראה כת מלאכי השרת מכה ומכה, אמר להם כלום יצא מזה צדיק, אמרו לו לאו: וירא כי אין איש. מיד הכהו, ועל מה הכהו שהיה נוגש את שוטרי ישראל, בא אל בית ישראל ולא מצאו, וענה את אשתו, והלך ומצא את הבעל והיה מכהו, מיד נתקנא משה והרגו, ואותה האשה היתה שלומית בת דברי, ומפני שלום שהשיבה למצרי נתעולל בה, אבל כיוצא בה לא היתה, שנאמר גן נעול וגו' (שה"ש ד יב): וירא כי אין איש. להושיע ד"א וירא כי אין איש. ממשפחת איש ציד: ויך את המצרי. ברוח שפתיו [שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה יא ד)]: ויטמנהו בחול. טמן הסוד בתוך ישראל, שנאמר ושמתיו את זרעך כחול הים (בראשית לב יג):

סימן יג

(יג) ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים. מאן הוּ דתן ואבירם: ויאמר לרשע. למחויב שבהם: למה תכה רעך. הכית לא נאמר, אלא תכה, מיכן אמרו חכמים כל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, רב הונא אמר תקצוץ ידו, שנאמר וזרוע רמה תשבר (איוב לח טו):

סימן יד

(יד) ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו. זש"ה שנאו בשער מוכיח (עמוס ה י), ואומר ולמוכיח בשער יקושון (ישעיה כט כא): הלהרגני אתה אומר. חפץ לא נאמר, אלא אומר הוא שארז"ל בשם המפורש הרגו: וירא משה ויאמר. הצדיקים אע"פ שתולים בטחונן בהקב"ה היו יראין: אכן נודע הדבר. אע"פ שטמן הסוד בתוך ישראל, הי' נודע, כי הולך רכיל מגלה סוד:

סימן טו

(טו) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה. אמרו שם החרב על צוארו ולא היה חותכו: ויברח משה. נתן מקום לשעה, שכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו: וישב בארץ מדין וישב על הבאר. יעקב אבינו ישב על הבאר, שנאמר וירא והנה באר בשדה (בראשית כט ב), וכן דוד הלך אל הבאר, ואביתר וצדוק נוצלו בבאר:

סימן טז

רש"י יהושע פרק יז

4

(א) למכיר בכור מנשה - לפיכך נטל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן:

(ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה - ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שתהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצאים ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהי' גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים, ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדב' בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בב"ב = בבבא בתרא = ולא הוזקק הכתוב להשיענו מנין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכורה ולהודיע שא"י חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילו כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק:

(ו) וארץ הגלעד - שבעב' הירדן היתה לבני מנשה הנותרים:

(ח) ארץ תפוח - הכפרים והחצרים ותפוח עצמה העיר היתה לבני אפרים:

אל גבול מנשה - על מיצר מנשה לסוף גבול:

(ט) ערים האלה - מתפוח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה:

(י) נגבה לאפרים - אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים:

וצפונה למנשה - מנשה נטל לצד צפון:

(יא) שלשת הנפת - תלתא פלכיין ושלשת הנפת הנזכרים כאן של דאר ושל עין דור היו כמו שאמור למעלה בספר זה מלך דור לנפת דור ובפסוק אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך הוא אומר ואת יושבי דאר ובנותיה שלשת הנפת שהיו לה:

(יב) ויואל - ויאבה:

(יד) וידברו בני יוסף - שבט מנשה:

עד אשר עד כה ברכני ה' - עד אשר ראית שנתרבה מניני ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כה בגימט' במנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר במדבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות, ד"א עד אשר עד כה ברכה

נאמר' לאברהם כה יהיה זרעך נתקיימה בי ולפי פשוטו עד אשר עד כה, עד אשר כך כאשר אתה רואה:

(טו) אם עם רב אתה - יש בכך כח לכרות יערות ולפנותה כעין שקורין אישרטל"ר בלע"ז ושם תבנה ערים:

ובראת - לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרטרא"ש בלע"ז:

אין - דחוק:

לא ימצא לנו ההר - כי אין הוא לנו כאשר אמרת:

(טז) לא ימצא - לא יספיק:

ורכב ברזל - ומה שאת' אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפריזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו, ואל תתמה אם

קראו לפריזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו:

(יח) כי הר יהיה לך - אותו שאמרתי לך עלה לך היערה:

כי יער הוא ובראתו - כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו:

ובראתו - אתה שאתה עם רב:

והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני - על ידי שאתה עם רב:

כי רכב ברזל לו - ואין אחד משאר השבטים כדאי להלחם בו:

כי חזק הוא - ואתה יש בכך היכולת ותורישנו, ורבותינו פירשו עלה לך היערה החביאו עצמכם ביערות שלא תשלוט בכם עין הרע:

שפתי חכמים בראשית פרשת לך לך פרק טו

4

פסוק ה

ז' אע"ג שהיה לו ישמעאל בעוד שנקרא אברם, דבנך הבא מן הכותית אינו קרוי בנך (קידושין סח ב) ואין ראוי לירש אותו.
ח' וא"ת והא כתיב (במדבר כא ט) והביט אל נחש הנחושת וחי. ל"ל דהכי פירושו והביט אליו הנחש, והא דכתיב (תהלים לד ו) הביטו אליו ונהרו, דגם זה מלמטה למעלה, ל"ל מלא כל הארץ כבודו. מצאתי. והרא"ם פירש דהכי פירושו (אין) [לשון] הבטה האמור פה, (אלא) מלמעלה למטה:

פסוק ו

ט' ר"ל וכי תעלה על דעתך שאברהם לא האמין בהקב"ה ובנבואת עצמו והלא אברהם נביא היה, וא"כ למה לי למיכתב והאמין בה, ומתריך לא שאל לו אות ואין להקשות למה לא ביקש אות על בשורת הבנים כמו על ירושת הארץ כבר תירץ הרמב"ן. ורא"ם תירץ כי בירושת הארץ לא היה עתה הבטחה, אלא ספור דברים בעלמא אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים על דעת לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, משום הכי ביקש ממנו אות על הבטחתו קודם שנעשו לו כמה נסים כי שמא קיבל שכרו בהנסיים שנעשו לו, אבל על הבנים היה ההבטחה אחר הנסים משום הכי לא ביקש שום אות: ולי נראה דגבי בניו לא שאל אות לפי מדרש רז"ל (שבת קנא א) שהוציא אותה החוצה ואמר לו צא מאצטגנינות שלך וכו' אברם אינו מוליד וכו', וזה ראה אברם משום הכי לא ביקש אות כי אין לו אות גדול מזה, מה שאין כן גבי הבטחת הארץ, משום הכי ביקש ממנו אות על זה. ועוד יש לומר דמשום הכי נכנס ספק לאברהם על הבטחת ירושת הארץ כיון שלא כלל הבטחת ירושת הארץ עם הבטחת הבנים אלא חלקן לשנים, משום הכי נכנס ספק בלב אברם על ירושת הארץ, אבל על ירושת הארץ שאל אות, אבל על בניו לא שאל אות באשר שכבר קיימו שתי הבטחות, ואגדלה שמך, וגם הבטחת ממון, ממילא חשב שגם הבטחת בניו יקיים. (נחלת יעקב): אמר זה לפי שנראה שמלת והאמין בה' הוא מיותרת, שאחר שאברהם לא דיבר כלום על מה שאמר לו הש"ת כה יהיה זרעך, פשיטא שהאמין. לזה אמר שמלת והאמין לאו לגופיה אצטריך אלא למידק מינה, ר"ל על זה דוקא האמין ולא שאל אות, אבל וכו'. (ר' יעקב קניזל):

י' פירוש דמלת ויחשבה וגו', שבה אל השם יתברך, ומלת לו שבה אל אברהם, לא שמלת ויחשבה שבה אל אברהם ומלת לו שבה אל השם [יתברך]. והוכחתו כי [כנתי ויחשבה אינו שב רק אל האמונה הנכללת במלת והאמין, לא אל ההבטחה הבלתי נזכרת. ומפני ש]מלת צדקה אינו נופל אלא מהגדול להקטן, שהגדול מתחסד עם הקטן, ולא מהקטן אל הגדול [לכן העתיק רש"י פירוש צדקה מעניינה ואמר צדקה וזכות, כי הזכות נופל מהקטן אל הגדול ממנו]. (ר"א מזרחי): אמר זה, לפי שאם היה חוזר לאברהם פשיטא שאפילו שלא היה רואה שמזלו אינו מוליד היה מחשב לצדקה ולא שהיו ראוי לכך, כל שכן שמזלו מנגד לו, לזה אמר הקב"ה וכו'. (ר' יעקב קניזל):

כ וכך פירוש הקרא אדע במה אירשנה כלומר בשביל איזה זכות. כתב הרא"ם אבל איני יודע איך יתיישב לפי זה והאמין בה' וגו', וכי תפול הקושיא דלעיל איך לא יאמין בנבואתו הוא בעצמו, ותירץ שהאמין שיזכה בזרע ולא נשארה בו מבוכה, מה שאין כן בירושת הארץ שנשאר בנך באיזה זכות יתקיימו בה, ולפי זה נוכל לפרש ויחשבה אברהם לו להש"ת לצדקה, ולכך מפרש ויחשבה קודם הד"א: ול"נ דגבי זרעו האמין שיתקיים זרעו אף שלא יהיה בהם שום זכות, וכמו שדרשו ואת הצפור לא בתר (להלן פסוק י) רמז לישראל שיתקיימו לעולם (רש"י שם), וכמו דכתיב (דברים לב כג) חצי אכלה בס, ודרשו רז"ל חצי כלין והם אינן כלין אבל בירושת הארץ אע"פ שהאמין שירשוהו אף שלא יהיה להם זכות, כי כדאי זכות אבות שירשו את הארץ, וכמו שפירש רש"י בתחילת פרשת וארא, אבל אם יתקיים בידם היה ספק אצלו באיזה זכות יתקיים בידם, כי היה ידוע אם לא יהיה להם זכות לא יתקיים בידם, לכן אמר במה:

פסוק ט

ל כתב הרא"ם אע"פ שאינה באה לכפרת כל ישראל דומיא דפרים ושעירים דלעיל, מכל מקום מאחר שהיא באה על כל חוטא וחוטא מישראל כפרת כל ישראל מקרי. ול"נ משום דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ) משום הכי כפרת כל ישראל מקרי: פסוק יא

מ' אמר זה לפי שפגר לא נקרא אלא בעל חי שהוא שלם וכאן לא היה שלמים לפי שבתר אותם בתוך, לזה אמר הפגרים הבתרים, וכונת הרב שלא נאמר שירד העיט גם על הצפור, ונראה שיבא לכלות גם לישראל לפי שהצפור הוא רמז לישראל, לזה אמר הבתרים, רמז לגוים. (ר' יעקב קניזל):

פסוק יג

נ' לא חש להוציא נמי השנים שהיו לקהת קודם שירד למצרים, וא"כ הואיל ולא היה השעבוד ארבע מאות שנה למה כתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועל כרחך צריך לומר דארבע מאות שנה קאי אגר יהיה זרעך בארץ לא להם, דהרי משנולד יצחק היו כגרים בשאר ארצות כדכתיב ויגר יצחק שהוא לשון גירות, ולא קאי על ועבדום וענו אותם, דעבדים לא יהיו אלא רד"ו שנה:

ס ולכך כתיב בארץ לא להם שהרי לא באו מיד למצרים אלא בסוף ימי יעקב

פסוק יד

ע' והם הרמזים בפסוק שלמעלה והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו, אימה זו בבל, חשיכה זו מדי שחשכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית, גדולה זו יון, נופלת זו אדום:

רבינו בחיי בראשית פרשת לך לך פרק טו

b

(א) אל תירא אברם אנכי מגן לך. יתכן לפרש כי הבטיחו בכתוב הזה על ג' דברים: האחד, שהבטיחו מפחד המלכים שהרג, ואין אמרים "אל תירא" אלא למתירא, כי מתירא היה מבני המלכים פן יקחו ממנו נקמת אביהם, ועל כן אמר "אנכי מגן לך", כלומר מפחד המלכים. והשני, שהבטיחו בבשורת הבן, והוא שאמר "שכרך הרבה", והיה ראוי לומר שכרך רב, והוסיף שתי ההלין כי מבין שתיהן נולד יצחק ה'א בשרה וה'א באברהם, וזו היא הבטחת העוה"ז. והשלישי, הבטחת העוה"ב ממה שהוסיף "מאד" שהוא רמז לעוה"ב, כענין שכתוב: (איוב לה טו) "ולא ידע בפש מאד", כי אליהוא תפשו לאיוב בהיותו כופר בהשגחה והיה אומר לו כי הוא מונה תמיד כל היום יסוריו ומכאוביו, ולא היה יודע המנוחה הרבה המעותדת לצדיקים לעוה"ב. ובעבור שג' הבטחות הללו האחת מפורשה והשתיים ברמז, ואברהם הלך אחר הנגלה, ולא הבין הרמז הנכלל בדבריו של הקב"ה, על כן הוצרך לשאול "מה תתן לי", כלומר מה יהיה שכרי אחר שאין לי בנים "ואנכי הולך ערירי", יחידי בלא בנים, מלשון: (ירמיה יז א) "כערער בערבה", ואין יוצא ואין בא בביתי זולתי אליעזר איש נכרי שלקחתי מדמשק, לא מבית אבי ולא מארצי, ואז פירש לו הקב"ה השתיים שרמז: הבטחת העולם הזה, הוא שאמר: לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך, הבטחת העוה"ב, ממה שאמר: הוא יירשך, כי "הוא" שמו של הקב"ה שאתה תהיה ירושתו, כענין: (שמות לד ט) "ונחלתנו", וזה מבואר.

וכתב הרמב"ן: כי מה שאמר "והנה דבר השם אליו לאמר", שלא הספיק לגמור "והנה בן בית" עד שבא אליו דבר השם פתאום "לא יירשך זה".

(ה) ויוצא אותו החוצה. אין דרך העולם לראות הכוכבים מתוך הבית עד צאתם חוץ לבית, והזכיר הלשון הזה באברהם לפי שהתבאר עד עתה מתוך המדרגה הנקראת "בית אל", וקראה דוד ע"ה: (תהלים מה יד) "כבודה בת מלך פנימה", לכך הוצרך להזכיר עתה לשון "ויוצא". ודעת רז"ל: שהוציאו חוץ מן המערכה, וכן דרשו: (שבת קנא א) ויוצא אותו החוצה, אמר לו צא מאצטגנינות שלך. הבט נא השמימה, אין לשון הבטה אלא מלמעלה למטה, וכענין שכתוב: (תהלים פ טו) "הבט משמים וראה", וכתוב: (תהלים קב כ) "ה' משמים אל ארץ הביט", ודרשו רז"ל: (ב"ר מד יד) שהגביהו למעלה מן הכוכבים והמזלות והיו הכוכבים ומזלות מדרס לרגלו. ולפי דעתי זהו באור: (ישעיה מא ב) "צדק יקראוהו לרגלו". על כוכב צדק, ומכאן הוכיחו ז"ל: (שבת קנא א) אין מזל לישראל כי הם למעלה מהם. וכן אמרו במדרש: (שיר השירים ח יד) "ברח דודי ודמה לך לצביל", זה אברהם שנקרא (ישעיה מא ח) "אוהב". על הרי בשמים, אל תקרי "בשמים" אלא בשמים. ואמרו אין מזל לישראל, באור הדבר בכלל ישראל, אבל בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד, שהרי חכמת המזלות חכמה גדולה ומפוארה היא, אין רז"ל מכחישין אותה כלל:

וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם. כלומר וספור הכוכבים אם אתה יכול לספור אותם, "כה יהיה זרעך" ברבוי עצום ככוכבים הללו אשר לא יספור מרוב. ויכלול עוד: כה יהיה זרעך במדרגות החכמה, כי כשם שיש בכוכבים מי שאורו מזהיר ומבהיק יותר מחבירו, ומדרגותיהם חלוקות זו למעלה מזו באורה ובהשגה, כך עתידין חכמים שבישראל שיהיו מדרגות חלוקות, אור תורתו של זה למעלה מאור תורתו של זה, והשגתו של זה למעלה מהשגתו של זה. ויכלול עוד: כה יהיה זרעך במדרגות השכר והתענוג הנצחי לעולם הבא, כי יש שכר לנשמות הזוכות מדרגות חלוקות זו למעלה מזו, וחופה למעלה מחופה, ואורה למעלה מאורה, וכן דרשו רז"ל בספרי: (ספרי דברים) לשבע שמחות פניהם של צדיקים דומות לעתיד לבא לחמה ללבנה לרקיע לכוכבים לברקים לשושנים למגרות בהמ"ק. (ו) והאמין בה'. האמין ענין הבשורה כי נכון הדבר לפני האלהים. ויחשבה לו צדקה. ויחשבה אברהם להקב"ה לצדקה, כי הש"י יעשה זאת בצדקתו, לא בזכות אברהם, כן פירש הרמב"ן ז"ל.

ואפשר לפרש "ויחשבה לו" הקב"ה לאברהם האמונה במחשבה כאלו עשה צדקה במעשה.

(ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו'. פי' הרמב"ן ז"ל, מעת אשר הוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך הארץ הזאת, והנה עתה לא גזר שיתננה לו, אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת שיתננה לו, ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים אע"פ שאמר פעמים: לזרעך אתן את הארץ הזאת, כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו הזרע, ולכן אמר: במה אדע כי אירשנה, ואינו שואל האות, וגם הקב"ה לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא, אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למונעה מהם, או שמא יעשו הכנענים תשובה, והשם יתברך כרת עמו הברית הזה שיירשנה על כל פנים.

ובמדרש: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, בשעה שנולד אאע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמינו לנמרוד: בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העוה"ז והעוה"ב, אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגו, מיד שגר נמרוד אצל אביו, אמר לו: בן נולד לך אמש, עכשיו תנהו לי ונהרגו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב, אמר לו תרח: אמשול לך משל למה הדבר דומה, לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך בית מלא שעורים, אמר הסוס להם: שוטים אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים, ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף והזהב, השיב לו המלך: מדברין אני מכיר שבן נולד לך. אמר לו תרח: בן נולד לי ומת. אמר לו: על חי אני אומר, ולא על מת. מה עשה תרח, החביא את בנו במערה שלש שנים, זמן לו הקב"ה שתי חלונות, מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת. כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה, הרהר בלבו: מי ברא שמים וארץ, ואותי. התפלל כל היום כולו לשמש, ולערב שקע השמש במערב, וזרחה הלבנה במזרח. כשראה הירח והכוכבים סביב הירח, אמר: זהו שברא השמים

ג דַּמְשֶׁק אֲלֵי־עֹזֵר: וַיֹּאמֶר אֲבָרָם הֵן לִי לֹא נִתְּמָה זְרַע וְהִנֵּה בֶן-בֵּיתִי יוֹרֵשׁ
 ד אֹתִי: וְהִנֵּה דָבַר-יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי-אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ
 ה הוּא יִירָשְׁךָ: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטַנָּה הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים

דַּמְשֶׁק אֲלֵי־עֹזֵר:
 ג. נֹאמֶר אֲבָרָם, הָא לִי,
 לֹא יִסְבֹּק לְדָר, וְהָא פִּר
 בֵּיתִי נְבִית יְתִי: ד. וְהָא
 פְּתָנָא דִּי עֵמִיָּה לְמִימַר,
 לֹא יִירָתְנָךְ דִּין, אֲלֵהִין
 פִּר דְּתוּלִיד, הוּא יִירָתְנָךְ: ה. וְאִפִּיק יְתִיָּה לְבָרָא, נֹאמֶר אֲסַמְכִי קַעֲז לְשִׁמְיָא, וּמְנִי פּוֹכְבֵיָא.

רס"ג (ג) הן לי, כיון שלי. והנה בן ביתי, הרי הבן אשר בביתי.
 (ד) ממעיך, "צלבך"¹⁶

(ה) וספור הכוכבים, והסתכל מספר הכוכבים האם תוכל¹⁷.
 16 הוא חוט השדרה, ותרנגוב בביטור המושאל לכך בערבית, כי אין מלת 'מעיך' כנוי לאבר מסוים אלא ענינה אשר יצא ממך. 17 לא שנצטווה לספור, אלא להסתכל ברובי מספרו העצום.

רמב"ן בית עולמו (קהלת יב ה). והנכון בעיני כי מתחלה יתאונן מה יהיה שכרי אחרי שאין לי בנים ואנכי הולך נע ונד בארץ נכריה יחידי, כעזרעו בערבה אין יוצא ואין בא בביתי זולתי אליעזר איש נכרי אשר לקחתי לי מדמשק, לא מבית אבי ולא מארצי, ואחר כך אמר הן לי לא נתת זרע, כאשר הבטחתני, והנה בן ביתי הנוצר יורש אותי כי זקנתי ויבא עתי בלא זרע, והנה אני ענוש ואבד שכרי אשר הבטחתני בו בראשונה.

(ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה. בעבור היות לו הבן היורש אחרי זקנתו לא הבטיחו רק על הירושה⁴² שלא ידאג, כי זרעו יירשנו. וטעם והנה דבר ה' אליו, כי עוד בפיו והנה בן ביתי יורש אותי ובא אליו פתאום דבר השם לאמר לא יירשך זה.
 (ה) ויוצא אותו החוצה. לפי פשוטו הוציאו מאהלו אל החרץ לראות את הכוכבים. ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן, אברהם יש לו בן, שרי לא תלד, שרה תלד, לשון רש"י. והנה 42 יובן על פי מה שכתב הטור: ודאי האמין בראשונה כמו שהאמין עתה, אבל בעבור שהוקן ועזיין לא נולד לו בן, אמר ודאי ידעתי שתתן לי זרע, אמנם אם אוקין וקורב למיתתי יהיה לי בן וישאר הנער קטן והוא יעשה בו כרצונו. והשיב לו לא יירשך זה כי אם

חזקוני (ג) ויאמר אברם. ויאמר אברם⁶⁷. לפי שהפסיק בנתים חזר ואמר: ויאמר אברם, דוגמא: ויאמר אליו, ויאמר נקבה שכרך (להלן ל כז— כח), ויאמר מלך מצרים, ויאמר בילדכן (שמות א טו— טז) ועוד הרבה במקרא. והנה בן ביתי יורש אותי, אף על פי שאמרת לי: ולזרעך אתן את הארץ הזאת (לעיל יב ז), אני זקן בא בימים ואליעזר, שהוא בן ביתי הוא יורש אותי כי הנער שאוליד מכאן ואילך ישאר אחרי מותי קטן ורך ואליעזר יעשה חפצו מהכל, והקב"ה השיבו: אשר יצא ממעיך הוא יירשך (פסוק ד), ויהיה מוחזק בכל מבחיך.
 (ה) ויוצא אותו, כך נראה לו בחלום כאילו הוציא אותו החוצה⁶⁸.

67 ויאמר אברם, ויאמר אברם: כן נכון ע"פ כ"י. והכוונה לפסוקים ב"ג המתחילים: ויאמר אברם: ובס"ש איתא רק פעם אחת. 68 כבוד שור, וראה מורה

ספורנו (ג) בן ביתי יורש אותי אף על פי שתתן לי זרע בסוף, כאשר אמרת "ולזרעך אתן את הארץ הזאת" (יב ז), מכל מקום ישאר הבן אחרי קטן ובלתי מוכן להנהיג ממון, ויהיה בן ביתי המנהיג הוא היורש כמו שיקרה ברוב.

(ד) לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך, כי הבן יצלח בהנהגת הממון בחיך³³, כאמרו: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי" (כה ה— ו).

33 חזקוני.

(ג) הן לי לא נתת זרע, ומה תועלת בכל אשר תתן לי. רש"י
 (ה) ויוצא אותו החוצה, לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחרץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו³³ אמר לו: צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן. שרי לא תלד אבל שרה תלד, אני קורא לכם³⁴ שם אחר וישתנה המזל. דבר אחר הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון הבטחה מלמעלה למטה³⁵.
 33 ב"ר מה, י. נדרים לב, א. 34 ילכס" — ב"ר: לך. 35 ב"ר מה, יב.

(ד) ממעיך. כנוי לאברך⁷⁴, בעבור היותו קרוב. ראב"ע
 74 אבר המוליד, הקרוב למעים.

היחס ר"ל דמשקי כמו שבט המנשה המנשי הימנה הימני⁸⁷, רד"ק (דברים כט ז) וכן תרגם אונקלוס דמשקאה, א"אפשר שהיה שמו דמשק כשכא אל אברם והוא קרא אותו אליעזר כי אליעזר לשון עברי הוא, ופעם קורא אותו בשם אחד ופעם בשני השמות. רצה לומר, אלו היה יורשי אחד מבני משפחתי לא היה רע כל כך אלא איש מדמשק יורש אותי זה רע מאד, לפיכך שנה בדברי עזר ואמר:

(ג) ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע, ואתה אמרת לי: ואעשך לגוי גדול (לעיל יב ב) ושמתני את זרעך כעפר הארץ (לעיל יג טז). וכאשר אמר אברם לאל יתברך כל זה לא שחשב שישקר לו בהבטחתו חלילה, אלא חשב אחת משתים, או שחטא לאל אחר הבטחתו שתאבד ממנו ההבטחה בעונש החטא, או שחשב כי הזרע שאמר לו יהיה אחד מבני משפחתו, שהוא חשוב כזרעו וכן: ודובר שלום לכל זרעו (אסתר י ג) שר"ל לכל בני משפחתו או הגדל עמו וכן ביתו שהוא חשוב לו כזרעו, כמו אליעזר שהיה מושל בכל אשר לו לפיכך אמר לו: הן לי לא נתת זרע כלומר אם לא יהיה הזרע מגופי לא אחשב מתנה זו שנתת לי לטובה ומעת שהבטחתני לא נפקדה [אשתין]⁸⁸ ומה תקותי בעולם הזה שיהיה בן ביתי יורש אותי.

(ד) והנה דבר ה', היה לו דבר ה' לענותו על אשר שאל לאמר לו: לא יירשך זה בן ביתך, כי אם אשר יצא ממעיך, לא תטעה במה שאמרתי לך ולזרעך, כי לא אמרתי אלא על זרעך ממש שיצא ממעיך: וכל אשר בתוך הגוף יקרא מעיים⁸⁹ וכאן כיון על כלי⁹⁰ הזרע, וכן וצאצאי מעיך (ישעיה מח יט).

(ה) ויוצא אותו החוצה, באהלו באה לו הנבואה והוציאו מאהלו במראה הנבואה לחרץ לראות את הכוכבים. וכן: ותבא אתי ירושלמה במראות אלהים (יחזקאל ח ג) מתחלה⁹¹ אמר לו שיהיו כעפר הארץ ועכשיו אמר לו שיהיו ככוכבי השמים והכל דרך הפלגה כמו שכתבנו⁹¹ וגם כתבנו הדרש. ויש לומר עוד שרמז לו

87 ראה במדבר כו, מד. וסם: לימנה משפחת הימנה, שלא ככל הנזכרים שם חסר ירד היחס, ע"י רש"י שם פסוק ה. [88] ע"פ שאר כ"י והנדר. 89 ראה ספר השרשים (מעה). 90 בכ"י: כל, ותקנתי ע"פ כ"י מ ופ. 91 לעיל יג, טז.

Ⓟ

בראשית טו לך לך

קעז

אם תכול לממני יתהון, נאמר ליה, קדין יהון קנן: ו. תימין קמיקרא וי. תשבה ליה לזכו: ז. נאמר ליה, אָנָּא יי. דאפיקסן מאור דכסדאי, למסן לך.

ו אִם-תּוֹכַל לְסַפֵּר אֶתְּם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ: וְהָאֵמֶן בְּיַהֲוֶה וַיַּחֲשְׁבֶהָ שִׁי וְלוֹ צְדָקָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֲרָץ כְּשָׂדִים לְתַתְּ לָךְ

רס"ג (ו) ויחשבה לו צדקה, ותכתב לו זכות.

רמב"ן אברם הוליד את ישמעאל⁴³ אבל פירוש המדרש⁴⁴ כי אברם מבקש בן יורש אותו, כמו שאמר והנה בן ביתי יורש אותי, והקדוש ברוך הוא אמר לו לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, וצא מן האצטגנינות שלך, אברם אינו מוליד בן ליורשו, אבל אברהם מוליד בן ליורשו, ויתכן שהיה האצטגנינות על זיווגם שאברם ושירי לא יולידו זה מזה, ואברהם ושרה יולידו. אבל לפי דעתי שרה תוספת במדרש⁴⁵ לומר שהיה כן גם בשרה, אבל הקדוש ברוך הוא לא הבטיחו עתה בשרה, וגם בעת נבואת המילה עדיין היה אברהם מסתפק בשרה שתלד⁴⁶.

(ו) והאמן בה' ויחשבה לו לצדקה. פירש רש"י הקדוש ברוך הוא חשב לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו. ואינו מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן והוא הנביא בעצמו ולא איש אל ויזכו, ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הניסיונות איך לא יאמין בבשרה טובה. והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת אברם ובשכרו, ואף על פי שאמר לו שרך הרבה מאד, ומעתה לא יירא פן יגרם החטא. ואף על פי⁴⁷ שבנבואה הראשונה חשב שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו, עתה כיון שהבטיחו שלא יירא מן החטא ויתן לו זרע, האמין כי נכון הדבר מעם האלהים, אמת לא ישוב ממנה, כי צדקת ה' היא ואין לה הפסק, כענין שכתוב⁴⁸ כי נשבעתי נאם ה' יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב. או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל פנים⁴⁹, והקב"ה עוד חשב לו ההבטחה הזו שהבטיחו צדקה, כי בצדקת ה' יעשה כן, כמו אלהים חשבה לטובה (להלן ג כ), וכן ותחשב לו לצדקה (תהלים קו לא), דפנחס, שחשב לו הבטחתו זו שבטח בשם כמעשה ההוא לצדקה לדור ודור⁵⁰, כי לעולם ישמור לו האל בעבורה צדקתו וחסדו, כדרך לעולם אשמור לו חסדי (תהלים פט כט).

(ז) אָנָּא יי. דאפיקסן מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת אשר יצא ממעיך הוא יירשך ויהיה מוחזק בחיך בכל אשר לך. ⁴³ דוקא קדם שנטנה שמו (גנר אריה). ⁴⁴ על בן הראוי ליורשו, כי ישמעאל לא יירש אותו (שם). ⁴⁵ מה שכתוב במדרש שה' הבטיחו עכשיו ששרה תלד, זו הוספה מצד המדרש, כי לא הבטיחו עתה בשרה וגם בעת וכו'. ⁴⁶ להלן ז י. ⁴⁷ בכסף מוזק מוחזק ואע"פ. ⁴⁸ מורכב ע"פ ישעיה מה, כג ולהלן כב, טז. ⁴⁹ כלומר אברהם חשב שהיה בזכותו על כל פנים, והקב"ה עוד חשב כי ההבטחה תהיה על צד השכל נוספת על שכר מצותיו, כמו אלקים חשבה לטובה, שטעמו הם חשבו לרעה (אברהם). ⁵⁰ כלומר אע"פ שזה המעשה היה ראוי לשכר אע"פ כחשב לעשות לו

חזקוני (ו) ויחשבה, החי"ת נקודה בשו"א. ויחשבה לו צדקה, אברם חשב לו לעצמו שאין הקב"ה נותן לו בזכותו זרע אלא צדקה עושה ל⁶⁹.

(ז) ויאמר אליו אני ה', מ"אחר הדברים האלה" עד כאן נאמר לו בלילה, שכן כתיב: במחזה, פי' בחזיון לילה, ועוד כתיב: וספור הכוכבים, ומכאן ואילך נאמר לו ביום, שנאמר: ויהי השמש לבא נבוכים ב, מו. ⁶⁹ כפירוש הבכור שור, ועיין רמב"ן שכתב כפירוש הזה: "הנכון בעיני וכו'". — ובפנענ רזא מוסיף: "דאלו הקב"ה למה יחשוב הוא לאברהם צדקה מה

(ו) והאמין בה', לא שאל לו אות על זאת, אבל על ירושת הארץ³⁶ רש"י שאל לו אות ואמר לו: במה אדע (להלן פסוק ח). ויחשבה לו צדקה, הקדוש ברוך הוא חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו. דבר אחר³⁷ במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו: הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה³⁸, אמר לו הקדוש ברוך הוא: בזכות הקרבנות.

³⁶ שהוא הלוי ברשעת האומות, אם כן שמא יחזור בחשובה. לכן שאל אות (דבך טוב). ³⁷ כד' מד' יד: לא כקורא תנאי אלא אמר לו באיזה זכות. ³⁸ "בה" —

(ו) צדקה. כמו וצדקה תהיה לנו (דבר' ו כה). וצדק ומשפט ראבי"ע אחים⁷⁵ רק: ברברי קדמונינו ז"ל דרך צדקה אחרת⁷⁶. (ז) אשר הוצאתיך מאור כשדים. לעד כי פרשת לך נאמרה שם כאשר פירשתי⁷⁷, ולא נאמרה בחרן. ואברהם האמין בשם, כי בנו יירשנו. ועל ירושת הארץ בקש אות כאשר עשה גדעון⁷⁸. ועוד כי טעם שבועת השם שיהיה הדבר בלא תנאי, כי כלל כל נבואות הם על תנאי. והנה לא חטא אברם בעבור שבקש לכרות אתו ברית⁷⁹.

⁷⁵ צדקה זהה לצדק ולמשפט. ⁷⁶ צדקה במובן נדבה. ⁷⁷ יב, א. ⁷⁸ שופטים ו, יז, לו-מ. ⁷⁹ נגד הדעה שאברהם חטא כן מפרש רש"י את הפסוק אביך הראשון חטא (ישעיה מג, כז) — באומרו במה אדע.

כי בסוף כשיהיו ימי המשיח יהיו ככוכבי השמים שלא תשלוט רד"ק בהם יד אדם ויהיו באורם לעולם. ובבראשית רבה⁹² יוצא אותו, אמר לו צא מאיצטגנינות שלך אברם אינו מוליד, אברהם מוליד, שרי אינה יולדה, שרה יולדה, רוצה לומר לו מעת שאשנה שמכם תולידו, וכן היה.

(ו) והאמין בה', מתחלה היה גם כן מאמין בה' אלא שהיה מסתפק במה שאמרנו⁹³, עכשיו משפירש לו ואמר לו ממעיך, והראה לו המשל בעיניו והראה לו הכוכבים כמראה הנבואה האמין בו האמנה גמורה בלא שום ספק. ויחשבה לו צדקה, ההאמנה הגמורה שהאמין חשבה לו האל לצדקה וליושר לבב, כי הוא ואשתו היו הולכים ומזקינים וההבטחה מתאחרת אף על פי כן האמין.

(ז) ויאמר אליו, אמר לו עוד לחזק בלבו ההבטחה ואמר לו אני ה', ועדיין לא זכר לו שמו, ולא זכרו לו להודיעו אותו, כי כבר יודע שמו מיום דעתו אותו, אלא זכרו לו לקיים לו הבטחתו וכאלו אמר לו בי נשבעתי, אשר הוצאתיך מאור כשדים, ולא ⁹² מד, י. מובא ברש"י. ⁹³ לעיל פסוק ג.

(ו) והאמין בה'. בטח שיעשה מה שאמר בלי ספק, אף על פי ספורנו שהיה הדבר נמנע או רחוק אצל הטבע. ויחשבה לו צדקה. האל יתברך חשב זה הבטחון בו לצדקה וזכות לאברהם³⁴. ובוזה הודיע שכשאמר אברהם אחר כך "במה אדע כי אירשנה" (פס' ח). לא חזר בו מאמונתו כלל, שאם היה כן לא היתה אמונתו נחשבת לצדקה כלל, כאמרו "ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול... כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה" (יחזק' יח כד).

(ז) אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת. כדי ³⁴ אונקלוס, רש"י.